

Pərvin Soltanlı

Azərbaycan Texniki Universiteti

pervin.soltanli@aztu.edu.az

Sadiq Həsənlı

Azərbaycan Diplomatik Akademiyası

sadighasanli@yahoo.com

AZƏRBAYCANDA ƏMƏK BAZARI, TƏLƏBLƏR VƏ ZİDDİYYƏTLƏR

Məqalə bu gün cəmiyyətimizdə mövcud olan ən vacib problemlərdən birinin araşdırılmasına həsr olunmuşdur. Bu Əmək bazarı və təhsil sistemi arasındakı uyğunsuzluqlarla əlaqəlidir. Problem bir tərəfdən əmək bazarı və təhsil sistemi arasında zəif əlaqədən qaynaqlanırsa, digər tərəfdən isə ali təhsil müəsisələrinə qəbul prosesindəki önəmli problemlər və ali təhsil sistemində yeniliklərin çox məhdud və aşağı sürətlə tətbiq edilməsidir ki, bunlar iş axtaran və işəgötürən arasında problemlərə səbəb olur.

Araşdırma məqaləsi problemlərin müəyyən edilməsi və bu problemlər üçün həll yollarını təklif edir ki, bunlar effektiv verilənlər və idarəetmə sisteminin qurulması, xarakter və fərdi xüsusiyyətlərə uyğun olaraq ixtisas seçiminə dəstək proqramının tətbiqinə başlanılması və ali təhsildə yenilik və bilik mübadiləsinin inkişaf etdirilməsidirlər.

Məqalədə idarəetmənin təkmilləşdirilməsi, məlumatların toplanması, ixtisas seçiminə dəstək proqramının tətbiq edilməsi və müvafiq sahələrin inkişaf etdirilməsi üçün yeniliklər tətbiq edərək, əmək bazarının tələbləri ilə ali məktəblərin verdiyi təhsil arasındakı uyğunsuzluqların azaldılmasının mümkün yolları təhlil edilmiş və qiymətləndirilmişdir.

Məqsəd – əmək bazarı və təhsil sistemi arasındakı uyğunsuzluqlarla əlaqəli problemlər müəyyən edilərək və bu problemlər üçün həll yollarını təklif edilməsi.

Metodologiya – tədqiqat işində araşdırma və müqayisəli təhlil, sorğu və müsahibə yolu ilə eksper rəyi alınması metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri – əmək bazarı və təhsil sistemi arasındakı uyğunsuzluqlarların aradan qaldırılmasına töhvə vermək.

Açar sözlər: əmək bazarının tələbləri, ali təhsil və əmək bazarı arasında ziddiyyətlər

Giriş

Hazırda əmək bazarının sistemli təhlili və tənzimlənməsi həm insan resurslarının idarə olunması, həm də yeni iş yerlərinin açılması üçün çox vacibdir. Əmək bazarının mexanizmi işəgötürənlərlə işləmək qabiliyyəti olan insanlar arasında əlaqələr və razılaşmalardan ibarətdir. Şirkətlər iqtisadiyyatın ehtiyaclarına cavab verən əşyalar və xidmətlər hazırlamaqda onlara kömək edə biləcək insanları işə götürmək istəyirlər. Azərbaycanda dövlətin sosial-iqtisadi siyasətinin ən mühüm məqsədlərindən biri də ölkədə hər kəsin öz ehtiyaclarına uyğun işlə təmin edilməsi məqsədi ilə əmək bazarına nəzarət etməkdir.

Qeyri-neft sektorunun inkişafına kömək məqsədilə həyata keçirilən tədbirlər, regional infrastruktura irimiqyaslı investisiyalar, regional infrastrukturda, biznes və infrastruktur obyektlərində yeni iş yerlərinin yaradılması kimi müxtəlif proqramlar

sayəsində ölkə iş yeni yerləri yaradır. Pandemiya səbəbindən əmək bazarının strukturunun dəyişəcəyini və bundan sonra yeni təlim sistemlərinin işə salınmasının lazım olacağını proqnozlaşdırmaq üçün mütəxəssis olmaq lazım deyil. Bunlara antiböhran mütəxəssisləri və maliyyə məsləhətçiləri, həmçinin informasiya texnologiyaları mütəxəssisləri, proqramçılar, məzmun menecerləri, elektron ticarət mütəxəssisləri və s. Bu işlərə hazırda bazarda böyük tələbat var. Bu kimi şəxslər rəqəmsal işlərdə çalışan insanlara nümunədir.

Dövlət səviyyəsində müəyyən siyasət və həyata keçirilən proqramlara rəğmən, gənclər hələ də iş tapmaqda problemlər yaşayırlar. Həmişə kifayət qədər iş yeri yoxdur və bir çox gənc işsizlik səbəbindən ölkəni tərk edir. Əmək bazarının ehtiyaclarını ödəmək üçün lazımi bacarıqlara malik olan kifayət qədər insan yoxdur. Bu, bir çox fərqli iş üçün aşağı maaşın olmasında özünü göstərir.

Nəticədə məşğulluq siyasətini mütəmadi olaraq dəyişmək lazımdır. Bunun üçün əmək bazarının bir çox müxtəlif sahəsində sistemli addımlar atmaq vacibdir. İqtisadiyyat və insan kapitalının inkişafı üzrə ekspert Rəşad Həsənov bildirib ki, Azərbaycanda insan kapitalının inkişaf səviyyəsi digər yerlərlə müqayisədə çox aşağıdır [9]. O, bildirir ki, Rəqəmsal texnologiya və informasiya texnologiyaları iqtisadiyyatda daha çox yayıldıqca bu sahədə daha çox iş yerləri olacaq. Əmək bazarının ehtiyaclarına uyğun olaraq, bir çox müxtəlif sahələrdə insanları yetişdirmək heç də asan deyil. Aparılan sorğular Azərbaycanda əksər şirkətlərin yeni yaranan vəzifələr üzrə işçilər tapmaqda çətinlik çəkdiyini ortaya çıxarır. Son illərdə xarici ölkə vətəndaşlarının ölkəmizdə işlərə cəlb edilməsi artmaqdadır və bu əlavə xərc deməkdir. Bu yeni ideyaların həyata keçirilməsi və müştərilərin problemlərinə cəld reaksiya verilməsində gecikmələrə gətirib çıxarır. Əgər Azərbaycan resurs və ağır əmək tələb edən iqtisadiyyatdan daha çox innovasiyalı və elmə əsaslanan iqtisadiyyata keçmək istəyirsə, bunlara həssaslıqla yanaşmalıdır. Epidemiya Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün böyük təhlükə olduğuna görə, bu çağırış əmək bazarında mövcud tendensiyaları yenidən nəzərdən keçirmək imkanı yaradır. Pandemiya səbəbindən tədricən yox olacaq bəzi peşələr də olacaq [10].

Mütəxəssislər yeni ixtisaslar və bazar tələbatları ilə ayaqlaşa bilmək üçün çoxlu müxtəlif şeyləri bilməlidirlər. Bunun üçün yeni tədris üsullarından istifadə edilməlidir. Təhsil alaraq diplom əldə etmək insanlara mövcud işlərində faydalı olmağa kömək etmir. Azərbaycanın dünyada ilk 1000-likdə yer alan cəmi 2 universiteti var [11]. Əksər ölkələrdə işçilərinin yaxşı təlim keçmiş olduğundan əmin olmaq üçün təhsil müəssisələri və şirkətlər arasında işlərinin əlaqələndirilməsi ilə bağlı müqavilələr var. Bunlar məhsul və xidmətlər üçün standartlar, spesifikasiyalar və keyfiyyət göstəricilərini təyin etməyə kömək edən şirkətdir. Onlar bu prosesdə tərəfdirlər və maliyyə ayırmaqda maraqlıdırlar. Şirkətlər öz məqsədləri üçün yeni əməkdaşları işə qəbul edir, lakin heç bir universitet bazarın tədqiqi və təhlili əsasında ixtisaslar hazırlamır. Yəni əslində hansı ixtisasa əmək bazarında nə qədər ehtiyacın olduğunu və nə qədər faydalı olduğu bilinmir. Azərbaycanda cari ehtiyacları uyğun işçilərin təlimi strategiyasının hazırlanması əsas prioritet olmalıdır, ona görə də ƏƏSMN bildirir ki, hazırda təlim proqramlarına cari əmək bazarı baxımından yanaşılır [9].

Metodologiya hissəsində mövzunu dərinlən təhlil etmək üçün tələb olunan məlumatların necə toplandığı sorğu təşkil olunmuşdur. Məlumatlar müxtəlif universitetlərin məzunu olmuş 35 şəxsin sorğunu cavablandırması vasitəsilə toplanmışdır. Azərbaycanda ali təhsil və əmək bazarı arasındakı ziddiyyətlərin mənbələrini müəyyən etmək üçün respondentlərə çoxseçimli və qısa cavablı suallar verilib. Sorğudakı suallar aşağıdakı kimidir:

1. Neçə yaşınız var?

2. Peşə seçimində valideynləriniz sizə hər hansı bir şəkildə təsir göstəriblərimi?
3. Əgər peşə seçərkən valideynlərinizin sizə hər hansı təsiri olubsa, bu təsirin hazırda təhsilinizə və ya karyeranızı mənfəət təsir etdiyini düşünürsünüzmü? (Məsələn, sizcə, hazırda öz sahənizə uyğun iş tapmaqda çətinlik çəkirsinizmi və ya ixtisasınıza uyğun olmayan bir sahədə çalışırsınızmi?)
4. Peşə seçərkən hər hansı peşəkar “mərkəz”dən (məsələn, karyera inkişafı mərkəzi və ya müvafiq sahə üzrə mütəxəssis) dəstək almırsınızmi?
5. Sizcə, yuxarıdakı “mərkəz” ixtisas seçimində faydalıdır?
6. İxtisasınız üzrə kifayət qədər biliyə sahib olduğunuzu düşünürsünüzmü?
7. Hal-hazırda öz sahəniz üzrə çalışırsınızmi?
8. Əgər hazırda öz sahənizdə işləmirsinizsə, əsas səbəb nədir?
9. Sizcə, ixtisasınız bu gün aktualdırmi?
10. Ali təhsil müəssisələrinə qəbul imtahanı zamanı istədiyiniz ixtisasa qəbul olduğunuzmu?
11. Əgər ali təhsil müəssisələrinə qəbul imtahanı zamanı istədiyiniz ixtisasa qəbul olunmamısınızsa, bunun təhsilinizdə və karyeranızda ciddi mənfəət nəticələri olubmu?
12. Sizcə, cəmiyyətimizdə “diplom heyranlığı” anlayışı hələ də mövcuddur?
13. Sizcə “diplom heyranlığı” anlayışı vacibdirmi?

Bundan əlavə, müvafiq sahə üzrə iki ekspertin rəyini aldıq və verilən suallar aşağıdakılardır:

1. Ölkəmizdə əmək bazarında əsas problemlər hansılardır?
2. İşəgötürənlərin tələblərinə cavab verən bacarıq və keyfiyyətlərə malik kadrların tapılmasında yaranan çətinliklərin əsas səbəbləri hansılardır?
3. Ölkəmizdə təhsil sistemi ilə əmək bazarı arasında daimi əlaqə və harmoniya mövcuddurmu?
4. Gənclər bu gün əmək bazarında öz ixtisaslarına uyğun iş tapa bilirlərimi? Buradakı çətinliklərin əsas səbəbləri nələrdir?
5. Gənclər əmək bazarına daxil olduqda orta və ali təhsil müddətində kifayət qədər bilik və bacarıqlara malikdirlərimi? Gənclər üçün hansı əlavə bacarıqlar vacibdir?
6. Ali təhsil müəssisələrinə qəbul prosedurlarında hansı yenilikləri və dəyişiklikləri görmək istərdiniz?
7. Ölkəmizdə abituriyent və tələbələrin karyera inkişafı ilə bağlı peşəkar dəstək alması üçün kifayət qədər imkanlar varmı?
8. Əvvəlki dövrlə müqayisədə (məsələn, 10-15 il əvvəl) indi ali təhsil haqqında diplom hələ də vacib olaraq qalırmi? Burada diplommu, və ya bilik və bacarıqmi daha vacibdir?
9. İxtisas seçimi zamanı abituriyentlərin yaxın qohumları və ya ailəsi tərəfindən yönləndirilməsi müsbət haldırmi? Bizim ölkədə belədir? Bunun müsbət və mənfəət nəticələri nələrdir?

Problemlərin müəyyən edilməsi

İxtisasların prioritetliyi baxımından əmək bazarının tələbi ilə ali təhsil müəssisələrinin təklifi arasında ziddiyyət

Qloballaşma şəraitində bütün dünya ölkələri kimi ölkəmiz də beynəlxalq səviyyədə gedən proseslərə qoşulur, rəqəmsallaşma və innovasiya bütün sahələrdə olduğu kimi əmək bazarında da yeni meyillər və tələblər formalaşır. Digər tərəfdən, hər il minlərlə gənc əmək bazarına daxil olur və müvafiq olaraq onlar öz ixtisasları üzrə iş tapmağa və əmək baza-

rının daim dəyişən tələbləri ilə ayaqlaşmağa çalışırlar. Bütün bu çətinliklərin öhdəsindən gələ bilmək üçün əmək bazarı iştirakçılarının ixtisaslaşma sahəsinin vacibliyini qeyd etmək lazımdır. Bu mərhələdə əsas məqam əmək bazarına daxil olan gənclərin ixtisaslarının aktuallığı və əmək bazarında bu ixtisasa tələbatın daim dəyişən səviyyəsidir.

Sorğunun nəticələrinə görə, respondentlərin 41%-i hazırda öz sahələrində işləmədiyini bildirib.

DMA-nın məlumatına görə, Azərbaycanda əmək bazarındakı real vəziyyəti təsvir etmək üçün bir sıra təhlillər və araşdırmalar aparılıb. Araşdırma və təhlillər nəticəsində müəyyən edilib ki, son beş ildə Azərbaycanda ən çox əmək müqaviləsi bağlanan ərzaq və qeyri-ərzaq mallarının satıcıları, ictimai işə işçiləri, rəhbər işçilər, müəllimlər, tikinti və sənaye müəssisələri üzrə fəhlələr, ustalar, kommunal xidmətlər işçiləri, müxtəlif nəqliyyat vasitələrinin sürücüləri və mühafizəçilər. [2] Agentliyin məlumatına görə, gələcəkdə Azərbaycanda məlumatların təhlili, süni intellekt, böyük verilənlər bazasının idarə edilməsi, rəqəmsal marketing və strategiya, həmçinin proseslərin avtomatlaşdırılması üzrə mütəxəssislərə böyük tələbat olacaq. Digər tərəfdən, kargüzarlıq, mühasibat uçotu, audit, müştəri xidməti, maliyyə təhlili, satış nümayəndələri və inşaat işçiləri əmək bazarında aktuallığını itirməyən peşə və ixtisaslar sırasındadır [2].

Qurumdan verilən məlumata görə, bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlərə misal kimi peşə məktəblərinin yenidən qurulması və əmək bazarının tələbatına uyğun peşə hazırlığının təşkilini göstərmək olar [2].

Bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlərə daha bir misal olaraq Nazirlər Kabinetinin 95 nömrəli qərarına əsasən ƏƏSMN yanında “Əmək Bazarı və Sosial Müdafiəsi üzrə Milli Rəsədxana” publik hüquqi şəxsin yaradılmasını göstərmək olar [4].

Belə ki, Rəsədxananın əsas vəzifələrinə əmək bazarının cari və gələcək vəziyyətinin qiymətləndirilməsi, məşğulluğun strateji sahələrinin müəyyən edilməsi, onların gələcək inkişaf meyillərinin müəyyən edilməsi daxildir. Fəal əhali, məşğulluq, işsizlik və onlara təsir edən sosial-iqtisadi şərait [4].

Digər tərəfdən, bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlərə misal olaraq “Azərbaycan Respublikasının 2019-2030-cu illər üçün Məşğulluq Strategiyası”nın qəbulunu göstərmək olar [5].

Strategiyanın qəbulu mövcud demografik meyillər və inkişaf perspektivləri, ölkənin müəyyən edilmiş iqtisadi prioritetləri əsasında Azərbaycan Respublikasında səmərəli məşğulluğun təmin edilməsinə yönəlmiş uzunmüddətli dövlət məşğulluq siyasətinin formalaşdırılmasına əsaslanır [5].

Bununla belə, ölkəmizdə bu sahədə həyata keçirilən tədbirlərin siyahısını artırmaq olar, lakin problemin əsas səbəbi hələ də qalmaqdadır.

Bu gün əmək bazarında əsas problemlərdən biri işəgötürənlərlə təhsil sektoru arasında əməkdaşlığın olmamasıdır. Bu problemi təhsil sektoruna da aid etmək olar. Texnologiyanın inkişafı ilə bağlı olaraq əmək bazarında olan ixtisaslar və ya peşələr dəyişsə də, onları öyrədəcək ixtisaslar 10-15 ildən sonra təhsil müəssisələrinə daxil ola bilər. Bu o deməkdir ki, biz ən yaxşı halda 10-15 ildən sonra bu ixtisaslardan yerli kadrlar ala bilərik. (sahə üzrə ekspert, İlkin Məcidovla müsahibədən, 2 sentyabr 2022-ci il)

Burada əsas məsələ ondan ibarətdir ki, ölkəmizdə təhsil sistemi, daha dəqiq desək, ali təhsil müəssisələrində tədris olunan ixtisaslar əmək bazarının prioritetliyi, əmək bazarında tələb olunan ixtisaslarla birbaşa əlaqəli deyil [6].

Ali təhsil müəssisələrinə qəbul prosedurlarındakı boşluqlar

Məktəblilər ali təhsilə qəbul olunmazdan əvvəl ixtisaslaşmalıdır. Eyni sinifdə oxuyan

şagirdlərə 11 ildən sonra mühəndis, müəllim, iqtisadçısan demək doğru deyil. Heç bir balıq uçmağa məcbur edilə bilməz, heç bir quş üzüməyə məcbur edilə bilməz. Bundan sonra bəzi sahələrdə 4 il universitetdə oxumaq əvəzinə dövlətin diqqətində olan peşələr üzrə sertifikatlı kurslar vermək olar. Bununla da peşə məktəblərinin inkişafına təkan vermək olar. (Cənab İlkin Məcidovla şəxsi söhbətdən, 2 sentyabr 2022-ci il)

Ölkəmizdə ali təhsil müəssisələrinə qəbul üçün keçirilən imtahanlarda iştirak edən namizədlərin istədikləri ixtisasları seçməkdə maneələr var. Belə ki, ixtisas seçimi abituriyentin qəbul imtahanında topladığı bala uyğun aparılır. Məsələn, əgər abituriyent hüquq təhsili almağı istəyərək öz gələcəyini hüquq sahəsində qurmağı planlaşdırırsa, o, DİM-in təşkil etdiyi imtahanda topladığı bala əsasən tarix və müəllimlik ixtisasına qəbul oluna və məcbur qalıb bu sahədə işləməli ola bilər. Bu ixtisaslar və peşələr arasında nə qədər uçurum olduğunu görmək çətin deyil. Ali təhsil müəssisələrinə qəbul olmaq üçün ixtisas seçimi ərizələrinə nəzər saldıqda aydın olur ki, namizədin ixtisas seçimi ərizəsində ilk seçimi hüquq, sonuncu isə ibtidai sinif müəllimliyi. Belə ki, ali təhsil haqqında diplom namizəd üçün meyar hesab olunur [7].

Ölkəmizdə təhsil müəssisələrinə qəbul TN-in müxtəlif sahələr üzrə verdiyi plana uyğun olaraq həyata keçirilir və ali təhsil müəssisələrinə qəbula cavabdeh olan qurum DİM-dir. Digər tərəfdən, hər bir şagird 11 illik təhsil müddətində müxtəlif fənlər üzrə orta təhsil alır, şagirdlər məktəbdə qiymətləndirilir və qiymətləndirmənin nəticələri TN-nin verdiyi arayışda qeyd olunur.

İki fərqli qütb, bir tərəfdən TN, digər tərəfdən isə DİM arasındakı ziddiyyətləri qeyd etmək yerinə düşərdi. Belə ki, hər bir şagirdin 11 illik ümumi təhsilini qiymətləndirən TN-nin verdiyi sertifikat DİM tərəfindən tanınmır. Belə ki, ali məktəblərə qəbulun qiymətləndirilməsi əsasən abituriyentlərin DİM-in keçirdiyi imtahanda topladığı ballar əsasında aparılır. [8]

Digər tərəfdən, bu prosedur ona gətirib çıxarır ki, hər bir abituriyentin əsas məqsədi ali məktəblərə qəbul üçün imtahan prosedurlarının tələb etdiyi istiqamətdə biliklərini artırmaq və imtahanda uğur qazanmaqdır. Bununla belə, hər bir əmək bazarı iştirakçısının öz ixtisasına uyğun uğurunu şərtləndirən ən mühüm amil, şübhəsiz ki, onun aldığı ali təhsillə bağlıdır. Bəs DİM-in təşkil etdiyi ali məktəblərə qəbul imtahanı kimi prosedurlar məzun olduğu zaman tətbiq edilsəydi, daha yaxşı nəticə əldə etməzdimi? [8].

Ali təhsildəki innovasiyaların məhdudluğu

Təhsildə keyfiyyət və innovasiya həm tələbələr üçün, həm də təhsil işçiləri üçün çox vacib məsələdir. İndiyədək ölkəmizdə həyata keçirilən çoxsaylı tədbirlərə baxmayaraq, bu sahədə hələ də bir sıra problemlər qalmaqdadır. Daim dəyişən cəmiyyətimizdə əmək bazarının tələbləri də müasir çağırışlara uyğun yenilənir.

Ölkəmizdə əmək bazarındakı problemlər, əmək bazarının tələb etdiyi ixtisaslarla abituriyentlərə təklif olunan ixtisasların uyğunsuzluğudur. Daha mühüm məsələ ali təhsil müəssisələrində bu prioritet ixtisaslar üzrə tədris olunan proqramlar üzrə bilik və bacarıqların namizədin əmək bazarında uğur qazanmasında hansı dərəcədə rol oynamasıdır.

Deməli, son 20 ildə ali təhsil müəssisələrinin kurikulumlarını müqayisə etsək, görürük ki, ciddi dəyişiklik olmayıb [7].

Sorgumuzun nəticələrinə görə, respondentlərin 24 faizi öz ixtisasları üzrə biliklərinin az olmasının səbəbi kimi ali təhsil müəssisələrində mövcud problemləri göstərib.

Burada əsas problem ondan ibarətdir ki, bir sıra təhsil müəssisələrinin nəzəri biliklərlə yanaşı, praktiki bacarıqlar (səriştələr) verən maddi-texniki bazası əmək bazarında

ixtisaslar üzrə tələblərə cavab vermir (Sahə üzrə ekspert İxtiyar Abdullayevlə müsahibədən, 1 sentyabr 2022-ci il).

Təklif olunan həll yolları

Məlumatların toplanması və idarə edilməsi sistemlərinin yaradılması

Əmək bazarının tələbləri ilə ali təhsil müəssisələrinin verdiyi təhsil arasında ziddiyyət olduğu üçün bu problemin əsas mənbəyi yeni məzunlar, əvvəlki illərin məzunları və ya gələcəkdə məzun olacaq şəxslər arasında müvafiq bilik və bacarıqlar arasında fərqlərin olmasıdır. Bu problemi həll etmək üçün bəzi ölkələr bir neçə sistem tətbiq ediblər.

İsveçdə İMİAI əmək bazarından dəqiq bacarıqlara ehtiyac haqqında məlumat əldə etmək üçün təxminən 5000-dən çox firmadan əldə etdiyi sorğu məlumatları vasitəsilə hər ay diqqətlə yoxlayır [13]. Sorğunun sualları gələcək tendensiya gözləntiləri, cari ehtiyaclar, işə qəbul strategiyaları və s.-dən ibarətdir. Sorğunun keçirilməsində məqsəd hökumət orqanlarına və digər maraqlı tərəflərə əmək bazarının tələbində gözlənilən dəyişikliklər, qarşıdan gələn tendensiyalar barədə qabaqcadan məlumat verməkdir.

Məlumat toplama sistemi formalaşdıqdan sonrakı addım dövlət orqanlarının hazırkı və gələcəkdə ehtiyac duyulacaq bilik və bacarıqların müəyyənləşdiriləcəyi Şuranı yaradaraq əməkdaşlıq üçün dövlət və özəl sektordan nümayəndələri bura daxil ediblər. 2017-2021-ci illərdə Norveç “Nasjonal Kompetansopolitisk Strategi” nin (Bacarıq Siyasəti üçün Strategiya) əsas hissəsi kimi “Bacarıqlar Siyasəti Şurası” nı [14] təsdiqlədi və bu Şuranın əsas prinsipi müvafiq strategiyaların qəbul edilməsi və maraqlı tərəflər arasında tərəfdaşlıqların təşviq edilməsidir. Burada maraqlı tərəflər olaraq təhsil, əmək/sosial məsələlər, iqtisadi inkişaf və s. ilə məşğul olan dövlət qurumları, qeyri-hökumət təşkilatları, olmaqla 15 üzvdən ibarətdir. Şuranın əsas vəzifəsi bu sahə ilə bağlı mövcud siyasəti proqramlarının yenidən nəzərdən keçirilməsi və qiymətləndirməsi və yeni siyasətlər hazırlayaraq bunun üçün fəaliyyət planını təklif etməkdir.

İxtisas seçiminə dəstək proqramının tətbiq edilməsi

Problemin təsvirində qeyd edildiyi kimi, tələbələr universitetə qəbul olunmazdan əvvəl kifayət qədər biliyə malik olmalıdırlar. Hazırda bəzi özəl məktəblər şagirlərinə onların daha uğurlu olacaqları peşələri seçməyə yardım edirlər. Oradakı müəllimlər hər bir şagirdi müşahidə edir, onların fərdi xüsusiyyətlərini, maraq və imkanlarını müəyyənləşdirir, sonra onlara gələcək ixtisas seçimində köməklik göstərirlər. Digər tərəfdən, nəzərə alsaq ki, özəl məktəb şagirdləri ölkədəki ümumi şagirdlərin çox az hissəsini təşkil edir, siyasətin dövlət məktəblərində də tətbiqi daha səmərəli olar. Bu proqram orta məktəb və universitetlər arasındakı körpü rolunu oynayacaq. Belə proqram İngiltərədə tətbiq edilir və çox uğurludur.

Birləşmiş Krallıqdakı müxtəlif universitetlər tərəfindən bu proqram təklif olunur və proqrama daxil olmaq üçün tələblər motivasiya məktubu, IELTS-in “6” səviyyəsi və iş təcrübəsidir (əgər varsa). Proqramın müddəti bir ildir və onun həmin universitetlərin illik təhsil haqqı ilə eynidir. Bu proqram ölkəmizdə tətbiq olunarsa, proqramın dəyəri universitetin illik ödənişi ilə eyni olmalı, dövlət universitetidirsə ödənişsiz olmalıdır.

Ali təhsildə innovasiya və bilik mübadiləsinin inkişafı

Ali təhsil müəssisələrində təhsilin keyfiyyəti və innovasiyanın zəif olması təkcə savadlı işçi qüvvəsinin azalmasına deyil, həm də bir ölkənin iqtisadi inkişafının azalmasına gətirib çıxarır. Nəhayət, bu nəticələri azaltmaq üçün sahibkarlıq təhsili təklif etməklə innovasiyaların həyata keçirilməsi, universitet-sənaye tərəfdaşlığının təmin edilməsi

sahibkarlıq bacarıqlarını, rəqəmsal texnologiyalar və tədqiqat məhsullarını artıracaq. Bu strategiya və təcrübələr dövlət islahatları və dövlət-özəl sektor arasındakı birgə fəaliyyətlə dəstəklənərsə, inkişaf sürətlə baş verir.

İtaliyada dördüncü sənaye inqilabını uyğunlaşdırmaq üçün hökumət 2017-ci ildə milli sənaye planı kimi “Müəssisə 4.0” [14] strategiyasını həyata keçirmişdir. Bu strategiyanın əsas məqsədi xüsusən kiçik və orta ölçülü şirkətləri həlledici mexanizmlərlə təmin etməkdir. Bunlar maliyyə-inzibati dəstək, vergi inzivəçiliyi, tədqiqat və inkişaf kimi alətləri özündə birləşdirən mərkəzlərdir. Bu mərkəzlər dövlət-özəl tərəfdaşlıq çərçivəsində ali təhsilə innovasiyaların cəlb edilməsi üçün siyasət təşəbbüskarı kimi çıxış edirlər. Təcrübə mərkəzləri vasitəsilə universitetlər layihənin təkmilləşdirilməsinin sürətləndirilməsində araşdırma və inkişaf dəstəyi verərək, məsləhətçi kimi böyük rol oynayır. Son məlumatlara görə, artıq 70 universitet və 500-dən çox şirkət bu layihəyə [14] cəlb olunub və təcrübə, innovativ və tədqiqat layihələrini birləşdiriblər və nəticədə təkcə firmalar deyil, həm də universitetlər də bu layihədən faydalanırlar. Tələbələr və universitet işçilərinin tədqiqat prosesi və biznes proseslərinin idarə edilməsinə cəlb edilməsi, tərəfdaş şirkətlərdən sahib olduqları bilgi və təcrübənin əldə edilməsi və nəhayət bu məlumatlardan gələcək elmi tədqiqatlar üçün bünövrə kimi istifadə etmək şansı əldə edilir.

Nəticə

Bu məqalənin hazırlanmasında əsas məqsəd ali təhsil və əmək bazarının tələbat arasında mövcud olan uyğunsuzluğu təhlil etmək və öyrənməkdir. Beləliklə, əmək bazarında işəgötürənlərin və işçilərin üzləşdiyi bu problemin əsas mənbələri bir tərəfdən əmək bazarı ilə təhsil sistemi arasında əlaqələrin zəif olması, digər tərəfdən isə ali təhsil müəssisələrinə qəbul prosesindəki önəmli problemlər və ali təhsil sistemində yeniliklərin çox məhdud və aşağı sürətlə tətbiq edilməsidir. Müəyyən edilmiş problemlər üçün həll yollarını təklif edir ki, bunlar effektiv verilənlər və idarəetmə sisteminin qurulması, xarakter və fərdi xüsusiyyətlərə uyğun olaraq ixtisas seçiminə dəstək proqramının tətbiqinə başlanılması və ali təhsildə yenilik və bilik mübadiləsinin inkişaf etdirilməsidir.

Verilənlərin toplanması bazasının yaradılması müvafiq dövlət orqanı tərəfindən həyata keçiriləcək, gələcək və cari proqnozlaşdırma üçün baza rolunu oynayacaqdır. Bacarıqların təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bütün maraqlı tərəfləri əhatə edən şura yaradıldıqda lazımi bacarıq boşluğu müəyyən edəcək və universitetlərin ixtisaslaşma proqramlarını inkişaf etdirəcək. Boşluğun aradan qaldırılması üçün ixtisas seçiminə dəstək proqramı yaradılacaqdır. Baxmayaraq ki, bu proqramın həyata keçirilməsi qısa müddətli perspektivdə müəyyən xərc tələb edəcək (çünki müəllimlər proqramdan əvvəl təlim keçməlidirlər), bununla belə, uzunmüddətli perspektivdə daha çox fayda verəcək, çünki bu, tələbələrin işdəki məhsuldarlığını artıracaq, buna görə də ümumi iqtisadiyyat üçün səmərəli olacaqdır.

Üçüncüsü, işçi qüvvəsi tərəfi ilə təhsil müəssisələri arasında innovasiya və bilik mübadiləsinə özündə birləşdirən bir sistem tətbiq oluna bilər ki, əsasən böyük olmayan şirkətlərə ehtiyac duyduğu dəstək göstərilərək onlar inkişaf etdiriləcək.

Beləliklə, təkcə elmi araşdırmalar vasitəsilə şirkətlər böyüməyəcək, həm də universitetlər ən müasir məlumatlardan, sahib olduqları bilgi və təcrübəni əldə edəcəklər, həm də tələbələr bu innovasiya mərkəzlərində iştirak edərək qarşıdan gələn iş həyatı mərhələsinə hazır olacaqlar. Yuxarıdakı problemlərin təhlil etdikdə qeyd olunan üç siyasət (həll yolu) variantı birgə həyata keçirilməlidir, çünki onların hər biri problemin əsas səbəblərini ayrılıqda həll edir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Səlimov. (2020, 6 iyul). “Sənaye inqilablarında tarixi yol” mövzusunda məqalə: <https://www.digital.gov.az/digitalazerbaijan/az/blog/44/dorduncu-senaye-inqilabi-surekli-inkisaf-insanlari-gozleyen-tehlike>
2. Mehman Həsənov. (2021, 23 aprel). Azərbaycanda işsizlik: niyə iş tapmaq getdikcə çətinləşir? BBC News Azərbaycanca: <https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan-56612898>
3. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. (2021, yanvar 2021). Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında “Dördüncü Sənaye İnqilabının Təhlili və Koordinasiyası Mərkəzi” publik hüquqi şəxsin yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı: <http://e-qanun.az/framework/46604>
4. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti. (2020, 17 mart). Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyində “Əmək Bazarı və Əhalinin Sosial Müdafiəsi üzrə Milli Rəsədxana” publik hüquqi şəxsin yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarı: <http://www.e-qanun.az/framework/44811>
5. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. (2018, 18 oktyabr). “Azərbaycan Respublikasının 2019-2030-cu illər üçün Məşğulluq Strategiyası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı: <http://e-qanun.az/framework/40416>
6. Dünya. (2021, 22 iyun). “Ali təhsil sistemi əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılmalıdır: https://musavat.com/news/ali-tehsil-sistemi-emek-bazarinin-teleblerine-uygunlasdirilmalidir_809082.html
7. Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi. (2021, 31 avqust). Əmək bazarına uyğun ixtisas seçimi-Karyera planlaşdırılmasında problemlər. YouTube.: <https://youtu.be/ItGchSV-Gzg>
8. AKI INTER. (2021, 30 aprel). Təhsil eksperti Kənan Cəlilov: Azərbaycanda təhsil, TQDK. YouTube: <https://youtu.be/WRYz7QB6fR4>
9. Şəfiqə Nazimqızı. (2020, 3 iyun). Article on "Təhsil sistemi ilə iş bazarı dəyişikliklərində problemlər var.": <https://report.az/elm-ve-tehsil-xeberleri/emek-bazarinda-hansi-yeni-peseler-teleb-olunur/>
10. Corkery & Gelles. (2020, 10 aprel). Robotlar haqqında məqalə Pandemiya avtomatlaşdırmanı sürətləndirdiyi üçün ələ keçirməyə xoş gəlmisiniz: <https://www.nytimes.com/2020/04/10/business/coronavirus-workplace-automation.html>
11. Xəzər Universitetititttttttt. (2021, 18 avqust). QS World University Rankings üzrə məqalə: “Xəzər Universiteti hələ də Azərbaycanın aparıcı universitetidir”: <https://www.khazar.org/en/news/3025>
12. ATƏT (2020), "Case study: Norveçin Bacarıqlar Siyasəti Şurası və Gələcək Bacarıqlara Ehtiyaclar Komitəsi", Bacarıq Sistemlərinin İdarə Edilməsinin Gücləndirilməsi mövzusunda: Altı OECD Ölkəsindən Dərslər, OECD Nəşriyyatı, Paris, <https://doi.org/10.1787/d416bb6f-en>
13. Cedefop (2017). İsveçdə bacarıqların gözlənilməsi. Bacarıqlar Panorama Analitik Xüsusiyyətləri: https://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/analytical_highlights/skills-anticipation-sweden
14. OECD/Avropa İttifaqı (2019), İtaliyada Ali Təhsildə Sahibkarlığın və İnnovasiyanın Dəstəklənməsi, OECD Bacarıqları Araşdırmaları, OECD Nəşriyyatı, Paris: <https://doi.org/10.1787/43e88f48-en>
15. Arden. (2019, 2 oktyabr). Girişə Təməl İl: İzah edildi <https://arden.ac.uk/knowledge-base/learning-styles/blended-learning/foundation-year-entry-explained>
16. Sorğu. İxtisas seçimi və iş yerləri. <https://www.surveyrock.com/ts/7YZK3O>

Parvin Soltanli
Hasanli Sadiq

LABOR MARKET, DEMANDS AND CONTRADICTIONS IN AZERBAIJAN

SUMMARY

This article is devoted to the study of one of the most important problems that exist in our society today. This is related to the mismatches between the labor market and the education system. On the one hand, the problem stems from the weak connection between the labor market and the education system, and on the other hand, the important problems in the process of admission to higher education institutions and the very limited and slow implementation of innovations in the higher education system, which cause problems between the job seeker and the employer.

The article coming up with several policy options for every problem in the corresponding topic, such as establishing of effective information and governance system, pre-university foundation program, and developing innovation and knowledge exchange in higher education.

The article analyzes and evaluates the possible ways to reduce the discrepancies between the demands of the labor market and the education system by applying innovations for improving management, data collection, implementing analyzed and evaluated possible ways of decreasing imbalance between labor market requirements and education given by higher institutions, in accordance with enhancement of governance, information collection, pre-university foundation programs, advancement of innovation that are supposed to favorably deal with particular matter and developing relevant fields.

Purpose of the article – Identifying problems related to inconsistencies between the labor market and the education system and proposing solutions for these problems.

Methodology – methods of obtaining expert opinion through research and comparative analysis, survey and interview were used in the research work.

Research results – Contribute to the elimination of discrepancies between the labor market and the education system.

Keywords: Labor market demand, contradictions between higher education and labor market

Парвин Солтанли
Гасанлы Садиг

РЫНОК ТРУДА, ТРЕБОВАНИЯ И ПРОТИВОРЕЧИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

РЕЗЮМЕ

Данная статья посвящена исследованию одной из важнейших проблем, существующих на сегодняшний день в нашем обществе. Это связано с несоответствием между рынком труда и системой образования. С одной стороны, проблема связана со слабой связью между рынком труда и системой образования, а с другой стороны, важными проблемами в процессе поступления в высшие учебные заведения и очень ограниченным и медленным внедрением инноваций в систему образования. системы высшего образования, которые вызывают проблемы между соискателем работы и работодателем.

В статье предлагается несколько вариантов политики для каждой проблемы в соответствующей теме, таких как создание эффективной системы информации и управления, предвуниверситетская программа подготовки и развитие инноваций и обмена знаниями в высшем образовании.

В статье анализируются и оцениваются возможные пути снижения несоответствия между запросами рынка труда и системы образования за счет применения инноваций для

улучшения управления, сбора данных, реализации проанализированных и оцененных возможных путей снижения дисбаланса между требованиями рынка труда и образованием, предоставляемым высшие учебные заведения, в соответствии с улучшением управления, сбором информации, предуниверситетскими программами, продвижением инноваций, которые должны благоприятно решать конкретный вопрос и развитие соответствующих областей.

Цель статьи - Выявление проблем, связанных с несоответствием между рынком труда и системой образования, и предложение решений этих проблем.

Методология – в исследовательской работе использовались методы получения экспертного мнения посредством исследования и сравнительного анализа, опроса и интервью.

Результаты исследований – Способствуют устранению несоответствий между рынком труда и системой образования.

Ключевые слова: спрос на рынке труда, противоречия между высшим образованием и рынком труда